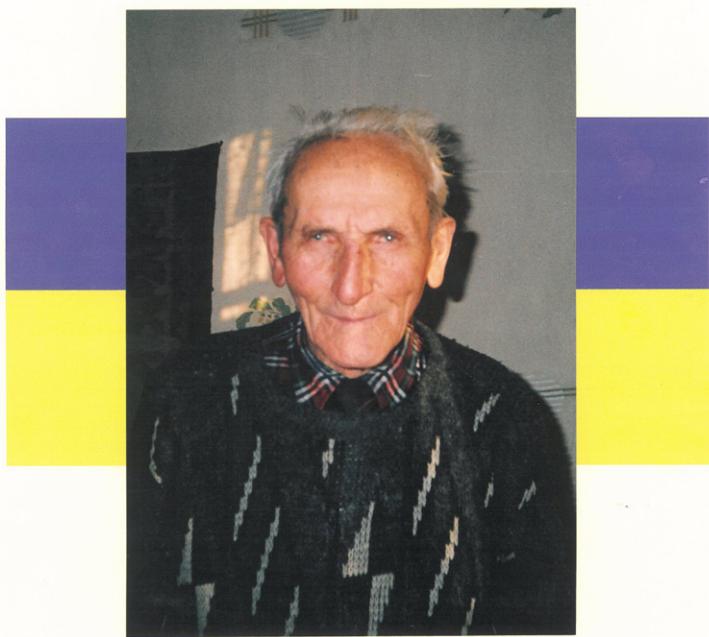

КУЗЬМА КАЧМАР

Жапалів (Польща)

1917

KATJCHMAR

Качмар Кузьма Петрович

“Вихід на свободу – через пильну працю” – писало на в’їзді в концтабір Дахау, коли туди на початку 1943 року прибув босесь УПА¹ та ОУН², патріот і український націоналіст³, непоборний оптиміст, Кузьма Качмар. Його життя можна назвати історією здобуття свободи важкою ціною та випробуваннями. Але свою свободу він виборов і залишився оптимістом до 89 року життя.

На прикінці січня 2006 року в затишному і теплому домі пана Кузьми у Винниках усміхнися респондент, попивакоч чай і споглядаючи час да часу на телевізор (скоро парламентські вибори в Україні і він дуже хвилостя) розповідає про своє життя. Тільки один раз напу розмову перервала 82-річна дружина респондента – Емілія, жінка дуже задбано виглядала повна енергії, попри те, що хвора. Ми всі розмовляли про вибори. Напевно, таке хвиловання можна пояснити однією з останніх фраз респондента: “А тепер Україна незалежна, ми дожили до того, що так чекали...”.

Народився Кузьма Петрович Качмар у селі Жапалів, тоді Львівського воєводства⁴, 13 листопада 1917 року. Професію м’ясника здобув в Ярославі – найближчому місті. На жаль він так і не ізволив своєм річчю, – наприкінці 1938 року його мобілізували на службу в польську армію. Цілій рік він відслужив в ярославському батальйоні і вже навіть готувався до демобілізації, як в серпні 39 року третій ярославський піший полк було відрівнено на захист Варшави у Прушкув. Таким чином Кузьма Петрович в кінці серпня 1939 року опинився під Варшавою.

1 вересня зранку всі вояки присягли, що оборонити Польщу до останньої краплі крові. Потів всіх повідомили, що німці порушили польський кордон і почалася війна. І вже зранку в небі з’явилася черв’я бомбардувальників над Варшавою.

Ціо цікаво, перебіг варшавської битви⁵ респондент згадує, можна сказати, з певним захопленням. Кузьма Петрович був вражений не тільки масштабами боротьби, німецькою зброєю, а й навіть виглядом німецьких вояків та літаків. Батальйон Кузьми Петровича воював до 12 вересня.

¹ Українська Повстанська Армія була утворена жовтня 1942 року, хоча питання про точну дату її утворення і досі залишається дискусійним (безоснововим). Її основним завданням була оборона українського населення від німецького, а потім радянського повалення. А тому в основу її побудови ліг територіальний принцип. Головним Командиром УПА був генерал Роман Шухевич, йому були підпорядковані чотири групи: УПА-Львів, УПА-Захід, УПА-Івано-Франківськ та УПА-Схід.

² Організація Українських Націоналістів підтримала об'єднання Української Військової Організації (УВО) та декількох студентських націоналістических спілок - Групи Української Национальної Молоді, Ліги Українських Націоналістів, Союзу Українських Националістичної Молоді.

³ «Буржуазний націоналізм» - це було звинувачення радянської влади усіх, хто намагався хоч якось протистояти Росії чи Радянському Союзу. Звинувачення «буржуазний націоналізму» означало заслання в Сибір. Тому генерал від германської спільноти позитивно. В контексті розподілу Кузьми Качмара ідеється про те, що він в добовий і восни час був в організації, яка боролася за незалежність України зокрема від Польщі. Синоптом до «націоналізму» можна лякати «патріотізм».

⁴ Воєводство – адміністративна частина Речі Посполитої. Після I світової війни в наслідок програшення у Українсько-Польській війні Східна Галичина відійшла до Польщі і перебуває там польською владою до 1939 року. Яловиця у ХІІ столітті: до 31.10.1918 – Австро-Угорська імперія, королівство Галичини і Лодомерії. 11.11.1918 – 22.11.1918 – Львівська столиця Західно-Української Народної Республіки. З цього часу Львів окупував Польща, війна з Польщею вперше почалася 1919 року і була програна. До 1 вересня 1939 року Львів був під владою Польщі. 1 вересня 1939 – 22 вересня 1939 німеческа окупація. 22 вересня 1939 року Червона Армія війшла до Львова, місто пристроїло до СРСР. 29 вересня 1941 року – 14 червня 1944 року – німецька окупація. 14 червня 1944 – 24 серпня 1991 – Львів у складі УРСР. З 24 серпня 1991 року Львів є частиною незалежної України.

⁵ Варшава каптувалася 27.09. Останні польські війська залишили в полі 06.10 при місті Конь

Щоб розповісти про подальше життя Кузьми Петровича, варто повернутися до минулого Кузьми Петровича, а саме – до родини. Його брат був активним діячем ОУН і, що поки Кузьма був вдома, його брат ангажував у діяльність законспірованої тоді національної організації.

Діяльність велася з його сторони пропагандистами – розповіді дядька і заборонені публікації. Далі Кузьма Петрович розповідає про розкол між Бандерою і Мельником⁶, адже Мельник покладався на допомогу німецькій армії, а Бандера – ні. Респондент поділяв погляди Бандери. Розповідає він з ісвіткою гордості про вбивство міністра внутрішніх справ, Броніслава Першако⁷, за його слова, що “ми будемо доти полонізувати українців, доки з корінням не викорінемо”. В Варшаві його й убили. Кузьма Петрович продовжував упівсянку діяльність як в Німеччині, на підприємстві, де він працював, але як цивільний працівник. Також згадує він про Степана Бандеру, який закликав до зброй і до боротьби за незалежну Україну. В Німеччині Кузьма Качмар очілював осоредок, який налічував близько 60 українців з польською армією та примусовими працівниками. Разом з Кузьмом Петровичем керував колишній проготобційський гімназист Осін Королюк. І другий його помічник – Василь Сахнович, із Снятинського району. В Німеччині в даному осоредку отримували посилкими з літературою, текст приязня війна УПА і багато політичної інформації. Кузьма Петрович наголошує: “Напанім першим ворогом були поляки, другим – росіяни”¹⁰. Матеріали почали надходити одразу ж після початку Радянсько-Німецької війни. Всі вібливали за те, щоб здобути зброю. Згодом Осін Королюк поїхав до комісіонантів в Райнхенберг, тодішньо УП-івською столицею в Німеччині. Кузьма Петрович залишився сам. Такий штирль привав до листопаду 42 року.

⁶ Бандера Степан Андрійович (1 січня 1890 — 15 жовтня 1959) — український націоналіст, Голова Проводу ОУН. Перед вибухом німецько-російської війни Бандера ініціює створення Українського Национального Комітету для консолідації українських політичних сил до боротьби за державність. Рішенням Проводу Організації 30 червня 1941 р. проголосовано відповідної Української Держави в Львові, але тому, що Гітлер доручив своїх поліцій наставників заспокоїти Бандеру вже після дії після акту проголошення відновлення Української Держави. Степан Бандера був німецьким в'язнем до грудня 1944 р. Тоді з уваження було звільнено його і кількох інших провідних членів ОУН. Німецьку команда Бандера базало придати до своїх сил ОУН і УПА, як союзника проти Москви. Німецьку пропозицію Степан Бандера рішуче відкликнув і на співпрацю не пішов.

⁷ Мельник Андрій (12 грудня 1890 — 1 листопада 1964, Лондонській армії УПА), військовий і політичний діяч, один з найвідоміших співробітників С. Коновалця. З 1938 р – голова Проводу ОУН. Відомий німецькими контрапарторами. З 1945 р – в еміграції. На початку 1940 після розколу ОУН очільник однієї з фракцій організації. В роках німецької окупації України Мельник поспіль відсторонив із мандату на посаду.

⁸ Броніслав Першак – 1895-1934, офіцер польської війська, початок 1920-х років очолював військову школу в австро-угорському війську. Після 1918 року очолював польську військову організацію в Новому Сочі, а потім у Львові. Був депутатом сейму, але відмовився від мандату і повернувся у військо як заступник керівника головного пітву. Військову кар’єру закінчив в 1929 і перейшов до міністерства. З 1931 по 1934 міністр внутрішніх справ. Після війни у Варшаві 15 червня 1934 року перед ресторатором на вулиці Фокsal Гітлером Матеїкою, членом ОУН. Постмертно генерал і кавалер ордену білого орла.

⁹ Поляки були ворогами УПА, оськльки уважали її за ту частину Галичини яка приналежала до польської держави. Також УПА було антирадянсько, тож поляки вважали своїм другим ворогом.

Емоційно описує Кузьма Петрович перебіг самого бою. Він обороняється під будинком на місцевості Прушкув під Варшавою. В цього перед очима було кукурудзяне поле, яке веяли мінами. Так почалась битва. Згодом майор помітів, що зовсім недалеко вже є німецькі вояки в окопах. Польські армії мали лише карабіни. З сумом і співчуттям описує він смерть своїх товаришин і з певними захопленням збророю і наступ німців.

Сама розповідь Кузьми Петровича про оборону Варшави не є розновидом про поразку, тільки розповідь про його перемоги. По-перше, майор батальйону дуже його не любив, адже зізнав, що він – українець і ходить до греко-католицької церкви. Майор навіть намірився застрілити його, якби за дезертирство, але Кузьма Петрович був пораненим, і той не посмів.

Під час битви він оборонявся під будинком, який щойно був вибудуваний. На щастя, жодна міна не потрапила в нього, лише попадали поряд. Одна міна попала на якісь 20 см над його головою. Він навіть подумав на мить, що помер. Але ні. Очевидно, тільки яксьа частинка зрикошила, і зажепила йому руку. Міна потрапила в ріг дому. Тоді Кузьма Петрович вирішив відступити до плацдарму майора. Йому по дорозі довелося пройти кулеметний обстріл, і його чудом не зачеплено. В обійті майора – колишньому складі – вже було чимало поранених. Хто міг ходити, це мав шанс на порятунок, а деято лежав інерхомо по пораненому ноготю. Під дахом подій герой розповідає у світі своїх перемог. Зрештою вояки здилися в полон. Доля майора невідома – він потрапив під обстріл, але тіла його не бачили. Німці, забравши збророю, і опитавши кожного – звідки, хто майор, який полк і якої національності, відбравали полонених у казармах, костьолах і фортецях.

Далі доля скерувала Кузьму Петровича тільки на Захід. Спершу їх скерували в Ганновер, а точніше, в село під Ганновером. Це, власне, була вже зима, і їх заселили в наметі, і вони працювали. Потім полонені працювали на півніваводі. Одного разу прийшов офіцер і відібрав всіх українців. Відвезли в Берлін до інших українців. За припущенням Кузьми Петровича, у Гітлера були наміри, сформувати з українців окрему дивізію. Але з якісною причини ці плані не побудували у підземну фортепію в Торуні⁶ до літа 1940 року. Що цікаво, разом з ними там перебували полонені з Англії та Франції. План Кузьми із захопленням розповідає про зовнішній вигляд, поведінку і дисципліну англійців. Потім їх звільнili з військового полону і відправили на роботу в Німеччину як цивільних працівників, а не полонених.

⁶ Торунь – місто на р. Вісла в Західній Пруссії, сьогодні Польща. Після нападу південних військ місто належало до захопленої частини Польщі, райхсгауптманії Данциг-Західна Прусія. З 1939 року фортеця міста служила слідчою в'язницею, місцем перебування та страйку для англійських, французьких та радянських військовополонених.

Якось прийшов до єхнього оссередку посоланець від мельників із прізвищем Сидор і почав схиляти до лояльності німецькому урядові. З них подискутували і відправили, перед ним закрили двері. Потім прихідвали чоловіки в краватах, запитали про Кузьму Петровича і Василя Сахновича, в їхніх речах знайшли безпідставу провокаційної унів'єрситетської літератури і повезли обох в Райхенберг. Там він пройшов очіні ставки. Військовий пімсць, який його допитував, поводився толерантно. Але і Кузьма Петрович толерантно відгукувався про німецьку армію і уряд. Потім прийшов інший військовик, який зламав йому ключицю і відвів до автомобіля. Кузьму Петровича привезли до коніктатору Дааху. Це було в листопаді 1942 року.

Дорога в коніктабір тривала майже місяць. В'язні отримали вирок – “запобіжна міра за участь в нелегальній організації Бандери”, - респондент до сьогодні пам'ятає і цитує ці слова по-українськи і німецько. Саме так написано в його офіційних документах. То ж в'язні були засуджені без суду як найбільші злочинці, і їх окремо тримали в сімох в язичниках по дорозі. Дорога пролягала від в'язниці до в'язниці через цілу Німеччину з узліннями на пічлі і харчуванням через міста Гльєвен, Гоф, Ляйпциг, Ерфурт, Лімбірг, через Баварію до Дааху. “Вихід на свободу – через пільну правоцю”, - на в'язді в коніктабір висіло таке привітання.

З розповіді про Дааху, справжньо небезпікну пан Качмар вбачає з самого початку – після прибууття. Адже коли новоприбулі в'язні розділялися і мілісся в лазіні, їх приміщали польськими полоненими, які вже провели там певний час⁷. Полоненів їхні документи, один з них сказав: “Дзісніші мати Bandowertow!” (“Сьогодні у нас Бандерівці!"). На думку спіло, що тут ім буде кінець. А за кілька людей від цього стояв його спільник – Василь Сахнович! На пласти і тоді йому почастило, жоден з них людей не осмілився ані тоді, ані потім завдати йому покидки, незважаючи на вороже ставлення один до одного⁸.

Далі Кузьма Петрович розповідає безпосередньо про коніктабір. Що дивно, його розповідь радше оптимістична, і він не акцентує на жахах, а напіваки – на кумедних моментах та його особистих перемогах. Ось, наприклад, поселили його в баракі номер 4 з поляками. За його словами були ці “колоцінні міністри та урядовці”, це було видно і з поводження, і з їх випикуваною мовою. І вони, дуже складнівши, самі жартували між собою, що в Польщі ми себе погано почували і завжди щось нас болло, іздили на лікування в Закопане, а тут нас нічо не болить!

Також респондент розповідає про свою негласну покровителя – австрійського офіцера, який був закоханий в Українку, яка працювала при консервному заводі як ост-арбайтерка. А Кузьма Петрович служив для перекладу єхньої переписки. Він описує припадки цієї жінки, які подарували пересилав їй офіцер і інші подробиці цієї романтичної історії. Проте як вона закінчилась Кузьма Петрович не знає, згадує тільки що “той австрієк стояв біля готовий на ній життєспис”. Таким чином Кузьма Петрович одержував в коніктабір тепішний одяг (як він сам це описав – «пласкість, як в коніктабір, але грубіший»), скіряні взуття, крашу шапку і навіть час-від-часу додаткову іжу від цього офіцера. Можна сказати, що й з піаною йому почастило, тому що він потрапив у спеціальну команду, яка тягала платформу зі залізничної станції або

⁷ Полонії вважали Бандерівців своїми першими ворогами, як і бандерівці вважали польських найбільшим ворогом українців. Цим зумовлено таке негативне ставлення Кузьми Качмара до польсків і тому він так боявся польсків в Дааху.

⁸ Бандерівці боролися за незалежність України. Це відбувалось кількома методами, одним з яких був військово-героїстичний. Це було достатньо підставою для невизнання її сторони поляків до бандерівців.

ж зі складу до консервного заводу чи в табір, – тобто переносили різні тягари. Найчастіше доводилося переносити консерви з консервного заводу до станції або на склад.

Траплялося, що якесь могла бути бракована, так він інколи отримував додаткове харчування. А ще, як вивчив мову, інколи допомагали якимсь “бутербродом” самі ж підмінні наглядачі.

Так привело до 45 року. Тоді Кузьма Петрович розповідає про “чорне” радіо, яке слухали з інтересом і напругою. Надходить звістка про поразки Італії в Африці – в таборі з’являється чимало смагливих італійців¹. А 24 квітня 1945 року над табором з’являється двопалубний літак з зірками. Праця була відмінна, в’язнів відправили маршем зі зализничної станції, де вони щоць вантажили чи перетягнули назад в табір. Готувалися евакуація, почався наступ американців. На велику площу перед брамовою вигнали близько 3000 людей. Але Кузьма Петрович вирішив повернутися в барак – боявся, що на площі його розстріляють. 27-28 квітня прибув вагон, і з дорожніх в’язнів змусили працювати вагони. Щодня привозили нових людей. Також 28 квітня біля нього в баракі поселили 2 чоловіків, які вже були дуже слабі. З’їши, ввечері перед самим визволенням, холодну консерву, вони номерери.

Як почався штурм табору, то страйк гітлерівці у кого-небудь, то ж вже за мить до визволення загинуло це кількасот невинних людей. 29 квітня їхню застину ліквідували, а німці самі знищували частини табору, в’язнів зосередили на алсі. На території з’явились перші американці, один з них навіть був не зі зброєю в руках, а з фотоапаратом! На жаль, перші американці дуже боїться перших людей в військовій формі, хоч вони не завжди були німцями, тож їх розстрілювали. Наступного дня Кузьма Петрович, взявши найнеобхідніші речі, покинув табір. Він пригадує, що взяв тоді з табору бритву і помазок для гоління, – він зберіг їго і ді тепер як пам’ятку про ту часи. Потім прибули лікарі, допомога “Червоний хрест”, де він зробив прививку. Потім зузвинив якийсь автомобіль і поїхав на базу повітряніх сил Америки, про яку це півніце чув Там і оселився.

Тепер у Кузьми Петровича розчинялися нові випробування долі.

На базу вже прибуло чимало людей. Його поселили з поляком, який називався Едмунд-Мундек Борецькі. Він був картерем-піщером. Кузьма Петрович наглядав за його речима, а тамтож грав в карти і заробляв на прожиття. Як з’ясувалось пізніше, на базі було дуже багато людей було з Польщею. З них багато постійно пили і співали по-польськи: “Jesteśmy młodzi, nam bimber nie zaszkodzi!” (Ми молоді, нам горілка не зашкодить). Кузьма Петрович побоювався цієї компанії, а Мундек грав з ними в карти, виграв у них шкіру і носив Кузьмі Петровичу сумку. Так він там перебував певний час. Одного разу під’їхав автомобіль і вишлював двоє німців, яких ця польська компанія пограбувала. Всіх вистройли на вулиці, і німка, яка відзначалася злодіїв, вказала на Кузьму Петровича. Його посадили в якоти американці і це з одним опізнанням повезли до іншої великій тюрми, де й обხів і посадили. Другий чоловік також був українцем – з-під Синока. Вони довго стукали в двері, аж доки до них не прийшов майор і не вислухав їхнього оправдання, що насправді грабували людей польської молоді. Їх випустили, вони повернулись в табір повітряної оборони.

За кілька днів пройшла чутка, що організовується поїзд на Схід. В респондента була думка повернутися на Україну, і він зібрався і поїхав в цюму поїзд. Потрапив на польсько-чеський кордон в місцевість Козлів², під містом Ополе. Але польський митник його не пропустив. Його відправили в Ополе, там була інша збірка – теж на Схід. Але в Ополе Кузьма Петрович зустрів російського солдата і віршив що не хоче сидіти в поїзді в Росію. Він, ще з одним українцем, якого не пропустили в Чехію, пішли в саме Ополе. Переночували і пішли на станцію, щоб купити вікітку до Перемишля. Доїхав до Ярослава.

Там його спіткала наступна біда – він зустрів іноземників ОУН-івців, призвався, за що сидів в концтаборі, його не пустили в село і він зімусав в лісі³. А побратими його мало не висловили за те, що Кузьма Петрович твердив, що війна закінчена і ніхто вже не воюватиме, а вони прагнули продовження війни. Потім він зустрів знайомих і повернувся в своє село Жапалів, потрапив на реєстраційну комісію. Наступного дня він сів потяг, зустрів там двох своїх сестер і приїхав до Львова. Оселився, одружився, завів двох дітей.

За СРСР його допитували щороку КДБ, за що він сидів в концтаборі, у нього була відірвана розівідь, що йому приписали саботаж і заводи⁴. Допитували регулярно – щороку. Але навіть це його не зламало і він щороку методично повторював що історію.

От так я дожив до вільної України, – оптимістично підсумовує Кузьма Петрович, широко усміхається і радіє, що діти його власнівани, і він здоровий і щасливий.

Джерела:

Інтер’ю;

Вікіпедія – відкрита, вільна енциклопедія <http://wikipedia.org/>;

Красниця І.Ю., Глібов І.О., Фідкік І.І. Історико-природничі нариси з краснавства: Львівська область - Укрсервіс, Львів, 1994. 240 с.

Автор:

Юлія Гоголь, студентка 4-го курсу Українського Католицького Університету (Львів), гуманітарний факультет, історія..

20.03.2007

Кузьма Каїмар
Юлія Гоголь

¹ Італійські полоніси були доставлені в концтабір після того, як фашисти втратили владу в Італії, і після того, як внаслідок примирення нового уряду з Союзниками, країна 08.09.1943 р. була окупована німецькими військами.

² Сьогодні Кедзієць-Козлів.

³ Наприкінці війни в колах ОУН відбувся розкол і ці частини мали різні політичні погляди, хоч і переслідували одну мету. В даному випадку респондент наставив на супільніків які мали інші від нього погляди на політичне майбутнє України і щодо продовження боротьби, це і стало джерелом конфлікту.

⁴ Радянська влада придушувала буль-які вияви націоналізму чи патріотизму. Всіх тих, що призналися, що вони боролися за незалежну Україну спіткала неминучя доля – заслання на Сибір. Він боявся, щоб і його не вислали, тому не міг говорити правду і повторював одну і ту ж історію.

